

De onnavolgbare passie van de regel

Een geannoteerde selectie
uit de *Cool Memories* van
Jean Baudrillard

Dick Kleinlugtenbelt

1001

**'Er is geen andere wereld.
We zitten er in. Dit is de andere
wereld.'**

De onnavolgbare passie
van de regel

De onnavolgbare passie van de regel

Een geannoteerde selectie
uit de *Cool Memories* van
Jean Baudrillard

Dick Kleinlugtenbelt

Vertaling van fragmenten uit de
Cool Memories van Jean Baudrillard:
Jurrian Kiewik

1001

Prelude	6
1. Het einde	39
<i>Vooraf aan het begin en voorbij het einde</i>	40
<i>Dood en leven</i>	52
<i>De kunst van het verdwijnen</i>	60
<i>De mogelijkheid opnieuw te beginnen: een metamorfose</i>	70
2. Het object	91
De kunst vanuit de bekoring van het object te denken en te handelen	
3. De verleiding	117
4. Het denken	127
De kunst om speels te denken	
5. De perfecte misdaad	155
6. Stilte	169
7. De mens	185
<i>De mens heeft geen definitie</i>	186
<i>Blijvend op zoek naar betekenis</i>	192
<i>De ander</i>	200
8. Emoties en stemmingen	207
9. Informatie	227
10. Dromen	235
11. Het begin	243
Laatste woorden	256
Noten	266
Literatuur	270
Index	272

Prelude

In 2003 ontdekte ik de Cool Memories van Jean Baudrillard. Cool Memories IV kwam toen uit. Veel fragmenten raakten me direct. Vooral de fragmenten waar Baudrillard denkt vanuit het object en die over stilte en de betekenis van menselijk leven. Ze verkoelen nog steeds mijn denken en verbinden me met de wereld. Er valt rust over gebeurtenissen. *Ze zijn cool: gaaf, goed en mooi.* Je moet ze bij de hand hebben, willen ze hun werk op het juiste moment verrichten. Dat valt niet altijd mee. Het vereist oefening en verinnerlijking in een levenshouding. Sinds 2005 liggen de vijf Cool Memories op mijn werkkamer. Ik blader er regelmatig in, soms kort, vaak langer. En als een fragment mij raakt, dan sta ik er bij stil en maak aantekeningen in de kantlijn. Zo zijn in de loop van de tijd veel fragmenten van aantekeningen en opmerkingen voorzien. *Ze schudden inzichten wakker* waardoor de verwondering over de dingen terugkeert en hindernissen soepel genomen kunnen worden. Het zijn stille, heimelijke momenten. *Ze ruimen op en maken verandering mogelijk.* Het leven krijgt z'n vertrouwdheid terug. Het spannende spel van het vrije denken herstelt zich. De muze klinkt.¹

De Cool Memories van Baudrillard zijn ontstaan in de periode van 1980–2004. Het zijn vijf boeken. Elk boek beslaat een periode van vijf jaar. In het eerste boek zijn de cool memories nog per jaar gerangschikt. We zullen in deze tekst de begrippen cool memories en fragmenten door elkaar gebruiken.

Prelude

De Cool Memories zijn dagboeknotities, persoonlijke waarnemingen of losse aantekeningen. Ze zijn scherp, radicaal, explosief; ook origineel, persoonlijk, autobiografisch en steeds meditatief en reflectief van aard. Het zijn overpeinzingen, doordenkingen, stille wijsheden. De reflectie zit al in de waarneming opgesloten. Het zijn reflecties van de derde orde.²

De stijl is aforistisch en impressionistisch. Baudrillard bewondert de aforistische schrijfstijl. Zijn voorbeelden zijn Canetti, Lichtenberg en Nietzsche. Aforiseren – voor zover het aforisme een werkwoord kent – is volgens Baudrillard zich terugtrekken op zo'n afstand dat er een denkhorizon ontstaat die zichzelf nooit meer sluit.³ De aforistische stijl getuigt van een mystieke, of beter een mysterieuze volheid van de wereld en van de leegheid van onze politieke, artistieke en wetenschappelijke scènes (activiteiten).⁴ De impressionistische aard toont zich in de sterke zintuigelijke ontvankelijkheid voor momenten in het sociale en maatschappelijke gebeuren. De Cool Memories zijn niet wetenschappelijk onderbouwd. Ze verschaffen verfrissende inzichten. Het zijn verkoeling biedende fragmenten in een oververhitte cultuur.

Soms zijn de cool memories humoristisch.

Het laatste nieuws is dat de levensverzekeringsmaatschappijen niet meer immuun zijn voor faillissement. Je zult dus een verzekering moeten afsluiten op je levensverzekering. De verzekering is net zo kwetsbaar geworden als het leven.

Als de hele wereld westers wordt, waar komt dan de zon op?

Prelude

Ze zijn vaker poëtisch, met een stille verwijzing naar de lichte muze.⁵

Felle en ijzige zon zoals de maan op de sneeuw, of het tragische gekrijs van de meeuwen over de groene zee van het schemerlicht van februari.

Waar was ik anders door gecharmeerd, als het niet die gepassioneerde affectie was, die ik alleen maar ooit heb kunnen absorberen, zonder in staat te zijn iets terug te geven? Het ontbrak me aan passie op het vereiste moment, maar het ontbrak haar ook aan originaliteit op het vereiste moment.

Prelude

De cool memories ontzien niets. Er is sprake van een openhartige brutaliteit, van lef. En er is ruimte voor contradicties en plotselinge verschuivingen. Ze registreren de wereld en de grote diversiteit aan gebeurtenissen vanuit een onstuimige drang om in alle scherptheit het algemene tekort aan realiteit en betekenis te laten zien. Ze tonen het vurige spel tussen bekoring en verbijstering.

Al die televisuele conditionering: make-up, spotlights, image-feed, monitors ... onmacht. Nooit stiltes, versprekingen, nooit een zucht. Je schakelt je autocue in en je zet jezelf op de automatische piloot. De lichten van de studio en de nacht in je hoofd.

Precies het tegenovergestelde van de nachtelijke uren waarin gedachten nauw verwant zijn met de dagdroom.

Warhol: het niets herintroduceren in het hart van het beeld. “Pas wanneer alle transcendente orde is ontkend, wordt het mogelijk het object en zijn beperkingen aan de orde te stellen en kun je ontsnappen aan de esthetiek van de imitatie die tot op dat moment over het waarneembare heerste als een herbevestiging van goddelijke macht.”

Waarom is het zo dat er in de kern van de chaos zich enkele onbedwingbare affiniteiten voordoen? Dit zijn de vreemde bekoringen.

Maar waarom is het zo dat er in de kern van de orde ook onbedwingbare walgingen, onbedwingbare negatieve reacties, voorkomen? Dit zijn de vreemde afwijzingen.

Het gaat in de Cool Memories niet zozeer om een analyse, een kritiek of ontleding van gebeurtenissen. Baudrillard is een toeschouwer die deelneemt, een object onder de objecten. Zijn deelnemende waarneming is niet gericht op een interventie. Voor een interventie heb je vooraf een analyse, een diagnose nodig. Dan zie je en doe je wat je denkt en wilt. Baudrillard draait dit om. Hij onderkent de volheid, de mogelijkheden en de eigenheid van de dingen. Hij denkt wat hij ziet, speelt in op het gebeuren en laat zich er door meenemen. Zijn deelname aan het gebeuren getuigt van een continue reflectieve houding. Een analyse vooraf is niet nodig. Ze remt het deelnemen. De dingen zijn daardoor minder geneigd hun volheid, hun eigenheid en mogelijkheden te tonen. Het gebeuren dient leiding te geven aan de reflectieve gedachten. En in het gebeuren transformeren de dingen. Een interventie is vooraf bedacht, te willend, te dwingend en begerig.

De Cool Memories bieden verfrissende inzichten die het mogelijk maken de dingen anders te doordenken, te vatten en te benaderen. Het verhitte analytische en op beheersing gerichte denken komt tot rust. Ze zijn het kookpunt voorbij. Ze zijn 'cool man'. De verkoeling vindt in het gebeuren plaats. Een cool memory verrijkt het denken. Ze herinnert aan de fascinerende en fleurige veelzijdigheid van de dingen. Je leert de boeiende wereld van de dingen beter waarderen door de dingen in hun eigenheid te laten. Het avontuurlijke herstelt zich. Je wordt weggehaald uit je positie als kennis-, machts- of wilssubject en gaat deelnemen aan het gebeuren zelf. De charme en bekoring keren terug. De cool memories

verfrissen het denken. Het is alsof je een verkoelende duik neemt in open zee op een hete en afmattende zomerse dag.

Baudrillard geeft met zijn cool memories uitdagende antwoorden op vragen als: hoe kun je een wereld begrijpen die zich losrukte van het ideologisch enthousiasme, de traditionele passie en de naar waarheid verlangende objectieve wetenschappelijke blik? Hoe kun je de dingen om je heen met rust laten zodat je in gesprek komt met en deelneemt aan hun eigen verhalen? Hoe kan zich het speelse herstellen in de dwangmatige zoektocht naar zin en betekenis of in de wil om het kwade te beheersen en uit te bannen? Welke transformaties zijn nodig om onszelf te overwinnen en nieuwe uitdagende werelden binnen te stappen? Hoe kan het einde van systemen overgaan in een nieuw begin? Hoe voortdurend te transformeren? Deze vragen zijn richtinggevend geweest voor het selecteren van de in dit boek opgenomen cool memories.

De cool memories overleven het moderne tekort aan zin, betekenis en samenhang. Ze maken nieuwe, uitdagende werelden mogelijk doordat ze vooruitdenken en inspelen op onze huidige vraagstukken, zoals op de (morele) crisis in onze politieke en economische systemen, die driftig op zoek zijn naar hun einde en extermineren, en op de digitale wereld die steeds dieper binnendringt in ons maatschappelijke, sociale en private leven, ons in bezit neemt en laat wonen in een virtuele realiteit. We worden geconfronteerd met veranderingen die elkaar vliegensvlug opvolgen zonder eindpunt en ervaren een toenemende leegte en onverschilligheid in een oververhitte cultuur. Zelfs het geweld is zinloos

geworden en het 'kwaad' komt uit onverwachte hoeken tevoorschijn. De veranderingen dringen zich steeds sterker op. We komen in een metamorfose terecht. De cool memories maken zonder blikken of blozen de overgang naar een andere wereld mogelijk, een wereld voorbij het laatmoderne. We zitten midden in deze overgangsfase. We worden 'gedwongen' te transformeren. De systemen lopen op hun einde. *Ze* zijn hun pathos en ethos kwijt.

Er zijn in de Cool Memories allerlei gedachten aanwezig over onze huidige wereld. Die gedachten worden niet geëxpliciteerd. Ik gebruik de passwords van Baudrillard om deze gedachten te verwoorden en de cool memories te ordenen en te selecteren.⁶ Een password ontsluit een panoramisch, een inspirerend en ruimte biedend perspectief op onze laatmoderne maatschappij.⁷ De passwords kunnen de cool memories voorzien van het panoramische perspectief, dat ze liet ontstaan.⁸ Daarom gebruiken we de passwords als ordeningen van het grote aantal zeer uiteenlopende cool memories. Het zijn 'codes' die toegang verlenen tot de cool memories, om de beweging in het denken en waarnemen te ervaren, om anders te denken, om radicaal te denken, door de dingen heen te denken, om de onuitputtelijke rijkdom van de dingen te herstellen, om het avontuurlijke en het speelse te activeren, om nieuwe werelden mogelijk te maken, om te transformeren, om (...).

De passwords van Baudrillard zijn het object, waarde, symbolische uitwisseling, verleiding, het obscene, de transparantie van het kwaad, het denken, het virtuele,

Prelude

dualiteit, toeval, chaos, onmogelijke ruil, het einde, het lot, de perfecte misdaad en het laatste woord.⁹ We gebruiken de volgende passwords als titel van een hoofdstuk: het einde, het object, de verleiding, het denken en de perfecte misdaad. De andere passwords komen tussen- door en terloops aan de orde, niet als ordening van meerdere cool memories in een apart hoofdstuk. Dualiteit, chaos, het lot en het laatste woord nemen daarbij een speciale plaats in.

De overige geselecteerde cool memories hebben we ondergebracht in vijf hoofdstukken met de volgende titels: de mens, emoties en stemmingen, stilte, informatie en dromen. Het zijn actuele onderwerpen die van waarde zijn voor de vormgeving en inrichting van het leven. De cool memories in deze hoofdstukken bieden de mogelijkheid om het betreffende onderwerp te doordenken, om er doorheen te denken, zodat er rust over kwesties kan vallen en nieuwe handelingsmogelijkheden ontstaan.

[...] Het is de geheime continuering van het Niets in het hart van de dingen die de indruk wekt dat je de kern van de zaak hebt gemist.

De wereld moet niet de vorm aannemen van non-betekenis en radicale illusie. Deze moeten zo goed verborgen blijven achter de vanzelfsprekendheid van de realiteit dat je er aan voorbij gaat zonder ze te zien.

Ook in een boek moet er een idee zo goed verborgen zijn dat je er aan voorbij gaat zonder het te zien.

Prelude

Niet alle cool memories hebben een password of onderwerp nodig voor een betere toegang, een beter begrip. Sommige cool memories staan volledig op zichzelf en treffen de roos in de kern. Ze kunnen zonder password. De gedachte die ze liet ontstaan is krachtig en intrinsiek aanwezig. Het zijn parels van het denken. Ze zijn weldadig. Ze raken je direct en nemen je mee.

De meest perfecte synthese van theorie en praktijk is de verdwijning van het denken in het verloop van de wereld zelf.

Prelude

De indeling van dit boek is als volgt. We beginnen met ‘Het einde’ en eindigen met ‘Het begin’. Daartussenin bevinden zich de hoofdstukken die een password als titel hebben ‘Het object’, hoofdstuk 2; ‘De verleiding’, hoofdstuk 3; ‘Het denken’, hoofdstuk 4 en ‘De perfecte misdaad’, hoofdstuk 5 en de hoofdstukken die voorzien zijn van een onderwerp: hoofdstuk 6 ‘Stilte’; hoofdstuk 7 ‘De mens’; hoofdstuk 8 ‘Emoties’; hoofdstuk 9 ‘Informatie’ en hoofdstuk 10 ‘Dromen’. Het (zak)boek(je) opent met een Prelude en sluit met ‘Laatste woorden’.

Dit boek bestaat eigenlijk uit twee delen. Het ene deel betreft de geselecteerde en vertaalde cool memories. Deze cool memories staan op de rechterbladzijde. Ze kunnen afzonderlijk gelezen, geraadpleegd worden. Het andere deel is een vergezellende tekst. Het zijn annotaties: verhelderende notities, verklarende aantekeningen, uiteenzettingen met voorbeelden, op- en aanmerkingen, vaak vragenderwijs, en notities. Deze zelfstandige tekst, die soms eigen wegen zoekt, staat op de linkerbladzijde en kan ook afzonderlijk gelezen worden. Ze leidt je ook binnen in de wereld van de cool memories en de passwords. En de cool memories op de rechterbladzijde voeden de vergezellende tekst. De beide delen kunnen daarom ook tegelijkertijd gelezen worden.

Wat is een password?

Jean Baudrillard maakt een onderscheid tussen woorden, ideeën, dingen en passwords.

Woorden zijn dragers van ideeën en brengen ideeën voort. Woorden zijn voorbij stromende ideeën. Ze

hebben een eigen leven en zijn vergankelijk. Ze gaan niet lang mee en wisselen van inhoud. Woorden wachten niet. Ze vliegen voorbij. Ze veranderen zichzelf en transformeren in een spirale evolutie. Woorden zijn niet meer dan de voertuigen of geleiders van ideeën. Elk woord roept een ander woord op. Er is in de tijdelijkheid van woorden een poëtisch spel van dood en opstanding. Woorden verliezen of veranderen van betekenis en slijten uit, verouderen of verdwijnen. Er ontstaan nieuwe woorden die verbonden zijn met andere ideeën over de dingen. Een goed voorbeeld zijn de woorden die verbonden zijn met de ideeën over mensen die een verblijf zoeken in Nederland. We gebruiken woorden als asielzoeker, vluchteling, vreemdeling, gastarbeider, eerste en tweede generatie, allochtoon en medemens. Een ander voorbeeld zijn de woorden die verbonden zijn met de veranderde ideeën over relaties tussen mensen: huwelijk, l.a.t. relatie, vrije relatie en weekendhuwelijk. Woorden veranderen ook van inhoud. Denk aan worden als gezin, traditie, democratie, politiek of werk/arbeid. In het verleden waren deze woorden met andere ideeën verbonden dan nu.

Terwijl woorden voorbijgaan en van gedaante veranderen gaan passwords langer mee.¹⁰ Passwords hebben een andere verbinding met de dingen, met gebeurtenissen. Met passwords openen zich werelden die achter de dingen schuil gaan. Ze situeren de dingen en bieden toegang tot een avontuurlijk domein van denken. Passwords intrigeren omdat ze de dingen panoramisch situeren. Met passwords dring je vanuit een open, een ruimte biedend perspectief tot gebeurtenissen door. Ze

zijn niet bedoeld om de realiteit te representeren in een vastomlijnd beeld of kader. Ze geven toegang tot de dingen en maken het mogelijk de dingen opnieuw te denken, te ervaren en beseffen. Een password is veel meer dan een focuspunt. Het is een kristallisatiepunt. Een password boort bronnen van het denken aan door de dingen te laten schitteren, glanzen. De dingen tonen hun overvloedige volheid. Passwords inspireren en kristalliseren gedachten over de dingen in een heldere en doorschijnende vorm. Het zijn geen stop- of haltewoorden, maar toegangs- en doorgangswaarden. Ze verlenen boeiende, uitdagende en speelse openingen tot de wereld van de dingen.¹¹

Wat is fragmentarisch schrijven en denken?

De cool memories zelf zijn fragmenten en raken een grote diversiteit aan actuele onderwerpen en gebeurtenissen.

Wat zijn fragmenten? En waarom sluit deze wijze van denken en schrijven zo goed aan bij een samenleving in een overgangsfase, hoe je die overgang verder ook typeert. Veel gebruikte begrippen in dit verband zijn: modern, post-traditioneel, beschaafd, democratisch, kapitalistisch, technocratisch, globaal, laatmodern en postmodern. Mogelijk is laatmodern de beste typering, omdat onze moderniteit uiterste vormen aanneemt (moderner dan modern), vloeibaar is geworden, streeft naar volmaaktheid en excessief wordt: overstelpend, overvloedig, exponentieel, buitensporig en extreem.¹² Maar deze woorden zijn ook geleiders van ideeën, die voortdurend veranderen. Ze bieden geen panoramisch

Prelude

perspectief. De genoemde woorden klinken steeds vaker hol. Het worden verdedigingsbouwwerken of loze beloften. Dat komt omdat ze geen toegang bieden tot de laatmoderne gebeurtenissen, niet (langer) inspireren, de dingen niet ontsluiten en verandering onmogelijk maken. Dat doen passwords wel.

We keren terug naar het fragmentarische van de Cool Memories.

Fragmentarisch schrijven is in wezen democratisch schrijven. Elk fragment is even belangrijk. Het meest banale vindt zijn uitzonderlijke lezer. Elk heeft, op zijn beurt, zijn moment van glorie.

Natuurlijk kan elk fragment een boek worden. Maar dit zal het juist niet doen, want de ellips is superieur aan de rechte lijn. Maar het is ook een kwestie van luiheid: men heeft het recht niet om tijd aan nutteloze doeleinden te verspillen, net zo min als men het recht niet heeft om zichzelf te laten uitbuiten voor nuttige doeleinden. En het is ook een kwestie van compassie voor woorden, die al zoveel werk hebben verricht.

Een andere belofte van fragmenten: alleen zij zullen de catastrofe overleven, de vernietiging van betekenis en taal – zoals de vliegen in het vliegtuigongeluk de enige overlevenden zijn, omdat ze ultralicht zijn. Zoals het wrakhout in Edgar Poe's maalstroom: de lichtste delen zinken het langzaamst naar de bodem van de afgrond. Dit zijn de delen waar je je aan vast moet klampen.

Prelude

De Cool Memories herinneren aan het ‘Zakboekje’ van Epictetus en de persoonlijke notities van Marcus Aurelius.¹³ De ‘Persoonlijke notities’ bevatten ook een grote hoeveelheid uiteenlopende bespiegelingen over een langere periode. Er is geen direct herkenbare samenhang. Het zijn losse overdenkingen van bepaalde gebeurtenissen, gebaseerd op eigen ervaringen. Ze zijn persoonlijk – dat wat je tegen jezelf zegt – en staan in een Stoïcijnse traditie. Ze getuigen van een morele opstelling. Baudrillard staat niet in deze traditie. Hij poneert wel een zekere verwantschap met het Stoïcijnse gedachtegoed.

[...] Het Stoïcijnse onderscheid tussen wat ons aangaat en wat niet, blijft de alfa en omega van een filosofische moraliteit.

Prelude

In het Stoïcijns zakboekje van Epictetus gaat het niet zozeer om bespiegelingen, zoals bij Aurelius en Baudrillard, maar eerder om aansporingen voor een juiste levenshouding. Epictetus' wenken voor een evenwichtig leven pogen de vrijheid van denken terug te winnen over diverse situaties. Oefenen in 'vrij denken' is bij Epictetus ons denken in overeenstemming brengen met de dingen zoals ze feitelijk gebeuren (de natuur). Dat is bij Baudrillard ook regelmatig aanwezig.

We hebben de pretentie alles zelf te kunnen doen. Maar het verstandigste is je over te geven aan de een of andere macht. Dus de boer bewerkt het land, de gokker gooit de dobbelstenen, de primitieve voert het ritueel uit – het is aan de Natuur, het Geluk, de Goden om de rest te doen. Ze worden nooit gedwongen om te antwoorden, maar je moet ze wel de gelegenheid geven.

Prelude

Baudrillard heeft geen centrale onderliggende gedachte of doel. De fragmenten herbergen diverse en uiteenlopende gedachten. Soms zijn die gedachten moeilijk op te sporen. Zo'n fragment is een raadsel en daagt uit te onderzoeken wat er precies staat. Dit geldt ook voor de persoonlijke notities van Aurelius. Bij Aurelius biedt de Stoïcijnse filosofie de mogelijkheid om de puzzel op te lossen. Bij Baudrillard verlenen zoals vermeld de passwords vaak toegang tot het raadsel. Baudrillard heeft in vergelijking met de Stoïcijnen een eigen onderzoekstructuur, regenboogkleurig.

De Stoïcijnse droom van onze adolescentie, de onthechting, materialiseert zich plotseling in volwassenheid. Ik zie mezelf onthecht in een regenboogkleurige onderzoekstructuur.

1. Het einde

*Voorafaan het begin
en voorbij het einde*

Het password 'einde' stelt vragen over de tijd: het beeld dat we hebben van verleden, heden en toekomst, van begin en einde. 'Begin – einde' is een woordenpaar, dat vergelijkbaar is met de woordenparen oorzaak – gevolg, normaal – abnormaal en subject – object. Het ene woord roept het andere op. Ze zijn op de een of andere manier met elkaar verbonden en slechts van elkaar te onderscheiden. De woorden houden elkaar in spanning. Ze werken op elkaar in, het zijn twee brandpunten. Het zijn duale woorden.

We denken veelal over het woordenpaar 'begin en einde' vanuit een lineair perspectief. Begin en einde volgen elkaar op in de tijd. Elk levend wezen, elk ding – of het nu om een mens, een dier, de wereld, een huis of grondstoffen gaat – heeft een begin en na verloop van tijd een einde. Dit lineaire denken roept vragen op als: Wanneer is de wereld ontstaan? Wat was haar begin? Wanneer komt er een einde aan de wereld? We kunnen ook vanuit een cyclisch tijdsbesef over begin en einde denken. Dan komen we in cirkelvormige of cyclonale processen terecht. Het einde is niet langer te lokaliseren. Dat geldt ook voor het begin. De processen worden eindeloos en exponentieel (kettingreacties). In cirkelvormige processen is er geen einde en begin. Einde en begin vallen samen. Het is een kringloop. We herkennen dit bijvoorbeeld in de voortdurende wisseling van de seizoenen. Begin en eind vallen samen in een jaarlijks

1. Het einde

terugkerende cyclus. Het is als met de omtrek van een cirkel waar op elk punt begin en eind samenvallen. ‘Begin en einde’ zijn cyclisch verbonden. Dan is er geen begin, geen oorsprong. Dan is er geen eind, geen einddoel. Er ontstaat interesse voor periodes vooraf aan het begin en voorbij het einde. Het enige einde is de hereniging met het begin.

Je kunt aanvoeren dat we de oorsprong van de wereld waar zullen gaan nemen dankzij de geweldige telescopen die ons in staat stellen het verloop van de oorspronkelijke oerknal te reconstrueren uit galactische nevels in quasars. De sporen van de oorsprong bevinden zich nog steeds daar in de ruimte, we hoeven er alleen maar terug doorheen te gaan. Maar het probleem is dat ze steeds verder de toekomst in bewegen. Nooit zullen we de horizon bereiken waar we de fragmenten van het heelal kunnen zien die even oud zijn als het begin van de wereld. Dus zal de oorsprong nooit voor ons plaatsvinden. En daarom zal er ook geen einde zijn, aangezien het enige einde ligt in een hereniging met het begin.

Wanneer aan het idee dat de wereld een gevolg is zonder oorzaak, of waar het gevolg voorafgaat aan de oorzaak. Onze handelingen gaan aan ons vooraf en, van het een komt het ander, beantwoorden aan dezelfde paradox. “Wij geven vorm aan onze handelingen zoals de magneet vorm geeft aan het ijzerslijpsel.” (Lichtenberg).

Voorbij het einde: de ideale non-plaats. [...]

Voorbij het einde: het enige vrije uitzicht. [...]

De dingen vanuit de andere kant van hun einde bekijken – als oneindig zeg maar. Het gezichtspunt is dan volledig anders. De gebeurtenissen komen op je af vanuit de tegenovergestelde richting in de tijd, vanuit de diepte van het voorbije. Hetzelfde geldt voor concepten in de theorie: je ziet ze vanuit een andere richting komen dan die van hun logische ontwikkeling, vanuit de kern naar hun voltooiing die tevens hun einde is – als in een film die achterstevoren wordt afgespeeld.

Je moet dus altijd een soort balans bewaren tussen een ding en het voorbije, beide gelijktijdig op spanning houden. Zo moeten we leven met het systeem én met de extreme consequenties van het systeem.

Waarom hechten we geen belang aan de astrologische tekens van de dood, terwijl we zoveel aandacht geven aan die van de geboorte? Het is nauwelijks voor te stellen dat het teken waaronder je gaat sterven niet net zo'n anticiperende kracht uitoefent als dat waaronder je werd geboren (tekens staan onverschillig tegenover onze chronologieën, ze werken in beide richtingen). Deze finaliteit werkt ongetwijfeld als een vreemde bekoring op ons (we zouden kunnen veronderstellen dat het teken van de geboorte de inhoud en het karakter van een leven bepaalt, en dat het teken van de dood haar toevalligheden bepaalt).

1. Het einde

Waarom interesseert de periode voor de geboorte ons nauwelijks, terwijl de periode na de dood ons enorm boeit? De meeste mensen anticiperen erop door hun leven in te richten alsof ze al dood zijn. Ze anticiperen op hun eigen verdwijning door zichzelf steeds transparanter te maken, door een inventaris te maken van de objecten die hun zullen overleven. Geen ervan mag zich verroeren. Alles moet op zijn plek staan voor de laatste foto.

Het is krankzinnig dat mensen veelmeer geobsedeerd zijn met hun postume rust dan met hun geluk in deze wereld. Dat ze al hun middelen inzetten om zichzelf nu uit hun eigen levens te wissen. De achtergrond opstellen van hun afwezigheid om, nog levend, het feit van het er niet langer zijn, uit te testen. Al de dagelijkse taken uitvoeren van een vredige dood. Ongetwijfeld doen ze dit omdat ze niet geloven in onsterfelijkheid en alleen hopen op een andere ervaring van de dood.

Ontsnap aan je leven. Ontsnap aan je schaduw op de muur.

1. Het einde

Er is maar één manier om te eindigen en dat is door je paraplu in te slikken en dus, tegelijkertijd, de mogelijkheid om 'm te openen: het beeld van de dood en rigor mortis.

Maar er zijn twee manieren om weer vrij te komen van je einde. Of door niet tot het uiterste van je mogelijkheden te gaan (de man die zijn paraplu zelfs niet opent wanneer het regent) of door voorbij je mogelijkheden te gaan in een ongedefinieerd gebied (bijvoorbeeld door je paraplu te openen zelfs wanneer het niet regent). Het probleem dat blijft, is te weten of je voorbij je mogelijkheden kunt gaan zonder met je mogelijkheden tot het uiterste te gaan. Met andere woorden, of je onsterfelijk kunt worden zonder door de dood heen te gaan.

Voorbij het einde weten we echter niet wat er gebeurt. Het raadsel van de paraplu blijft volledig onaangetast.

1. Het einde

Wanneer je slaagt, niet in het vernietigen van iets, maar in het uitwissen van zijn oorsprong en zijn einde, verdwijnt het (is dit de oplossing voor het probleem van de illusionist?). Het is echter niet fysiek dood. Het blijft schitteren in *een soort staat van genade, die van de verdwijning*. Het kondigt een tweede, pure en lege vorm aan van de gebeurtenis of de persoon, *die van het lot*.

Wat verdwenen is, heeft alle kans om opnieuw te verschijnen. Want wat sterft wordt vernietigd in de lineaire tijd, maar wat verdwijnt gaat over in de staat van constellatie. Het wordt een evenement in een cyclus die het vele malen kan terugbrengen (is dit het geheim van de Roos van Paracelsus?).

1. Het einde

Dood en leven

Om over de dood te spreken,
moet je in leven zijn.
(Jean Baudrillard)

Jean Baudrillard overleed op dinsdag 6 maart 2007 in Parijs, na een slepende ziekte, 77 jaar oud. Een week later op dinsdag 13 maart 2007 wordt hij begraven op Cimetière Montparnasse. Het is een mooie zonnige ochtend in het voorjaar. Nadat de kist neergedaald is in de grond werpen de langs het graf lopende aanwezigen elk een kleine hoeveelheid aarde op de kist. Een laatste symbolische uitwisseling. Baudrillard kan niet meer reageren. Hij is dood. Om over de dood te kunnen spreken, moet je levend zijn.

Baudrillard laat ons meerdere cool memories na over de dood. Hij wil de dood niet uit het leven verbannen. De dood is direct verbonden met het leven. Ze raakt het leven in de kern, hoe we ook ons best doen de dood te weren. De dood is mogelijk het finale argument om het eigen leven vorm te geven.¹⁴ Ze is vanaf het begin aanwezig in de mens. Ons lichaam weet dat de dood er is, impliceert de dood. We hebben in onze moderne tijd de dood zo veel mogelijk uit het leven verbannen. Hierdoor werd ze huiveringwekkend, de man met de zeis, een (te bestrijden) kwaad en soms een vluchtweg. Dat is ze niet. Ze is van nature en heeft betekenis voor het leven. Vraagt onze tijd niet om andere verhoudingen met de dood? Kunnen we

1. Het einde

weer in gesprek komen met de in ons aanwezige dood?¹⁵

Bij Baudrillard zijn leven en dood duale vormen, die op elkaar inwerken. Het zijn geen tegenstellingen, die om een bemiddeling vragen. Hoe werken ze op elkaar in? Bij een lineaire opvatting over leven en dood volgt de dood het leven na verloop van tijd op. Na het leven komt de dood. De dood is het einde van het leven. En we houden ons tijdens het leven het liefst niet met de dood bezig. De dood is niet ingelijfd in het leven. We houden ‘Magere Hein’ zo veel mogelijk op afstand en zijn meer of minder vervreemd van de dood. De dood roept angst op. Het wordt een niet te programmeren gruwel zonder betekenis, een niet te denken anomalie.¹⁶ En het leven wordt daardoor gereduceerd tot overleven.

Baudrillard spreekt over een duale verbinding tussen leven en dood. Dood en leven beïnvloeden elkaar. Ze zijn – of je het wilt of niet wilt – met elkaar verbonden. Ze bezoeken elkaar en onderhouden zich. Ze wisselen betekenissen uit. Deze symbolische uitwisseling kan niet gestopt worden door het levende en ook niet door het dode. Dood wordt niet begrepen als een biologische gebeurtenis maar als een sociale relatie. Het gaat er niet om de dood te bezweren of te overwinnen, maar om de dood sociaal te articuleren. Ze krijgt betekenis voor het leven. We houden rekening met de dood en integreren de dood in ons leven. Dat biedt nieuwe mogelijkheden. Dan doet de dood ertoe. Ze schrijft het leven voor. Ze verdwijnt als kwaad. We beseffen dat we onze adem te leen hebben.¹⁷ Dus denk eraan dat je dood gaat, voordat het laat is.

Memento mori: Niet, gedenk dat u moet sterven, maar: vergeet niet te sterven, denk eraan dood te gaan (voordat het te laat is).

Ook de dood schittert in zijn afwezigheid.

1. Het einde

Hoe werken 'leven en dood' in iemands leven op elkaar in? Hoe gaan ze met elkaar om? Wat wisselen ze uit? Wat roept de 'schittering' van de (afwezige) dood op? Is dat afhankelijk van je leeftijd? Is dat afhankelijk van ervaringen met bijvoorbeeld ernstige ziektes of ongelukken?

Welke gedachten zijn er over de dood?

[...] Heb nooit een beeld van de dood gehad: het moet een verrassing blijven.

Onmogelijk om je het sterven ergens anders voor te stellen dan in de stilte van de woestijn. Vooral niet heen te gaan te midden van hels kabaal en razernij. Het herontdekken van de enige vrijheid, die van de ruimte en de leegte.

De dood is nooit die vrije toekomst waarvan we dromen als we alles uitstellen en de dingen aan hun toekomstige gebeurtenis toevertrouwen.

Als de sneeuw valt met die bovennatuurlijke traagheid, lijkt het alsof de motieven om te sterven subtieler zijn dan die om te leven. Maar wellicht zijn deze laatste talrijker.

De dood stelt orde op zaken, aangezien je afwezigheid de wereld al minder waard maakt om in te leven.

1. Het einde

De schaduw is ons altijd voorgegaan, en zal ons overleven. We zijn dood geweest voordat we leefden, en we zullen weer dood gaan.

Het *Triomf van de Dood* fresco in het museum van Palermo. Macaber strijdros of barok schrikbeeld... De dood voorstellen is in feite onmogelijk. Daarvoor moet je het je kunnen herinneren.

Het einde in het proces integreren: de enige manier om aan de rouw te ontsnappen. Te genieten van het einde als een spiegel die het genot vergroot. In deze zin kun je zelfs overwegen de dood te integreren als een magische operator.

Dood gaan is niets, je moet weten te verdwijnen.

Dood gaan is een biologische aangelegenheid, en zo erg is dat nou ook weer niet. Verdwijnen is van een hogere orde. Je moet het meesterschap over je verdwijning niet aan de biologie overlaten. Verdwijnen is het overgaan in een enigmatische toestand die noch het leven noch de dood is. Sommige dieren weten hoe je dit moet doen, en de wilden, die zich levend onttrekken aan de blik van hun eigen mensen.

1. Het einde

De kunst van het verdwijnen

De hele truc is te weten
hoe te verdwijnen vóór je dood gaat
en in plaats van dood te gaan.
(Jean Baudrillard)

De dingen bestaan, ze verschijnen om te verdwijnen. Het verdwijnen is de basis van hun bestaan. Baudrillard is geboeid door het verdwijnen. Verdwijnen is van een hogere orde dan de dood puur, die niets anders is dan een biologische verandering. Baudrillard wil de tegenstelling tussen dood en leven kraken door ons na te laten denken over diverse vormen van verdwijnen.

Doordat we de dood op allerlei manieren buitengesloten hebben raken we tijdens ons leven onvoldoende in gesprek over de persoonlijke en sociale kanten van de dood, over de dood als een vorm van verdwijnen. Weten we hoe we willen verdwijnen, voordat we dood gaan en in plaats van dood te gaan? Wat is dat ... (de kunst van het) verdwijnen? Wat gebeurt er?

Verdwijnen is ‘misschien wel het verlangen om te kijken hoe de wereld er uit ziet in onze afwezigheid (fotografie), of om te kijken, voorbij het einde, voorbij het subject, voorbij alle betekenis, voorbij de horizon van de verdwijning, of de wereld nog steeds plaatsvindt, een ongeprogrammeerde verschijning van de dingen’.¹⁸ Een domein van de pure verschijning. Niet van de echte wereld. Die is nooit meer dan de wereld van de representatie. Die pure

1. Het einde

verschijning kan alleen ontstaan als alle toegevoegde waarden verdwijnen.

Het mysterieuze moment van verdwijnen

Baudrillard is vooral geboeid door het moment waarop dingen verdwijnen. Hij heeft in zijn fotografie gepoogd dit moment vast te leggen. Is het verdwijningsmoment op foto vast te leggen? Wat gebeurt er met dingen op het moment van verdwijnen? Wat tonen de dingen van zichzelf? De foto's ademen een sfeer van verdwijnen. Aan de dingen is te zien dat ze bezig zijn te verdwijnen. Het is niet terug te draaien. Ze zeggen 'adieu' als ze je blik vangen. Het klinkt geheimzinnig en onbestemd. Het verdwijningsmoment is mysterieus en herinnert volop aan de bestaansgrond van de dingen. Ze tonen hun eigenheid. Ze zijn bereid door zich heen te laten kijken op het moment van verdwijnen. Er is volledige helderheid. Ze tonen dat ze geleefd hebben en worden transparant. Ze onthullen hun zijn. De dingen kunnen zich niet anders tonen, ook al zouden ze dat willen. Het zijn intrigerende en heimelijke momenten. De foto's bekoren. Ze tonen de natuurlijke charme van de dingen.

Kunnen we met elkaar in gesprek komen over het verdwijnen van dingen, het verdwijnen van mensen, van levende wezens? Wanneer doen we dat? Wanneer doen we dat niet? Is dat afhankelijk van de vraag om wie of wat het gaat en onze relatie ermee? Is dat afhankelijk van een geschikt moment? En wat gebeurt er als we 'het

1. Het einde

verdwijnen' sterker integreren in onze omgang met onszelf, met andere mensen en dingen? Worden ze transparanter? Verandert de relatie met het leven? Verandert de relatie tussen mensen? Leef je intenser als je elke dag die je leeft als de laatste beschouwt?

Verdwijnen is niet dood zijn

Het verdwijnen van mensen en niet weten of ze terugkeren roept pijnlijke angsten op, zielsangsten. Verdwijnen is niet hetzelfde als dood zijn. Dood zijn wil zeggen dat het lichaam niet levend terugkeert en zich ontbindt. Als iemand is verdwenen dan blijft de hoop op een mogelijke terugkeer aanwezig. Een verdwijning houdt de fantasie over een terugkeer vast en levend. Er ontstaat een bepaald soort nostalgie, die het verdriet niet toestaat zich te verbinden met rouw. Naarmate de verdwijning langer duurt worden de angsten en onzekerheden pijnlijker. Je wordt heen en weer geslingerd tussen schijnsels van hoop, irreële illusies, doodsfantasieën, hoe anders het ook had kunnen lopen en het onherroepelijke lot. Je wilt de engel uit de verdwijning halen. Je hebt een doodverklaring nodig om je van deze angsten te bevrijden. Pas dan kan er het verdriet ontstaan die het rouwen mogelijk maakt.

Verdwijnen is niet dood gaan en het verdriet over een verdwijning is niet het verdriet van de rouw. Dus de *saudade* drukt niet de rouw uit om de dode, maar nostalgie om degene die verdwenen is, met (net als in het geval van Sebastian en het Vijfde Rijk) een sprankje hoop op een wederopstanding. En wat de Dwaze Moeders op het Plaza de Mayo in Buenos Aires eisten, wetend dat ze hun zonen nooit meer zouden zien, was een bewijs van hun dood, om zich te kunnen verlossen van de kwelling van hun verdwijning.

Een vriend is gestorven. De dood van een vriend rechtvaardigt zichzelf achteraf: het maakt de wereld minder leefbaar en dus is zijn afwezigheid in deze wereld minder pijnlijk. Het verandert de wereld op zo'n manier dat hij er geen plek meer in zou hebben. Anderen overleven zichzelf in een wereld die niet langer van hen is – sommigen weten hoe ze op het geschikte moment kunnen verdwijnen. Hun dood is een meesterzet: het maakt de wereld raadselachtiger, moeilijker te begrijpen dan tijdens hun leven – dat is de ware taak van het denken.

1. Het einde

We zijn hoe dan ook veroordeeld tot sociale coma, politieke coma, historische coma. We zijn veroordeeld tot een geanestheerde verdwijning, tot een fading onder narcose. Dus, beter onszelf te voelen sterven, zelfs in de stuip trekkingen van het terrorisme, dan te verdwijnen als ectoplasma's die niemand, zelfs niet iemand die immuun is geworden, later tevoorschijn zal willen toveren om zichzelf de stuipen op het lijf te jagen.

Ontwakend uit een coma van acht dagen is zijn eerste vraag: Wie is er dood? Wie leeft er nog?

Verdwijningskunst, een oefening

In 'Please follow me' beschrijft Baudrillard de kunst van het verdwijnen als oefening.¹⁹ Op goed geluk begin je een willekeurig iemand op straat te volgen. Je gebruikt de bewegingen, de stappen van de ander om afstand te doen van jezelf, om zelf te verdwijnen. Je geeft jezelf op. Je verdwijnt in het spoor van de ander. Je volgt dat spoor niet om de ander te ontmoeten of om iets te weten te komen over hem. Je laat je verrassen door zijn spoor. Je verdubbelt de voetsporen. Je bent de spiegel van de ander. De verhouding met de ander is veel indringender dan bij een achtervolging met de bedoeling om iemand te betrappen. Je leidt je bestaansrecht van de ander af. Je ervaart wat het betekent om jezelf op te geven en te verdwijnen in zijn spoor. Je ervaart wat het betekent om je eigen verlangens, je eigen wil, je eigen vrijheid op te geven en als autonoom subject te verdwijnen. Je geeft je in deze oefening volledig over aan het onbekende en ervaart wat er gebeurt als je als subject verdwijnt en de leiding over jezelf verliest. Je onderzoekt – nog volop levend – het feit dat je er niet langer bent door afstand te doen van je eigen leven.

1. Het einde

De mogelijkheid opnieuw te beginnen: een metamorfose

Alleen iets wat een doel heeft, komt tot een einde, want als dat doel eenmaal is bereikt, is verdwijnen het enige wat er overblijft. De mensheid overleefde slechts omdat het geen einddoel had. Degenen die geprobeerd hebben de mensheid er een te geven, hebben over het algemeen zijn vernietiging bespoedigd. En misschien is het uit een soort overlevingsinstinct dat groepen en individuen geleidelijk afstand doen van een precies doel, afstand doen van de betekenis, de reden en de Verlichting, om alleen het spontane, intuïtieve begrip van een niet precieze situatie te behouden.

1. Het einde

Met het password 'einde' onderzoekt Baudrillard ook processen die zich uitputten, die niet op hun einde komen, die eindeloos zijn. Er is sprake van een paradoxaal alternatief. Het proces bereikt nooit het einde of is het einde al voorbij. Het kan in beide gevallen niet meer terug. Dan is er sprake van exterminatie. Iets ontglipt aan de ketenen van (het woordenpaar) oorzaak en gevolg (effect). Het verschijnt in haar zuivere vorm. Als iets – een persoon, een gebeurtenis, een handeling – het niveau van pure verschijning bereikt, dan komt het in het gebied van het fatale, van het excelleren. Dat iets put haar kracht uit de afwezigheid van oorzaak en gevolg, de afwezigheid van begin en einde en komt in de schittering van de pure verschijning (performance). Het is een exponentieel gebeuren: verheven tot de n^{de} macht, de vervoering of verrukking. Er is sprake van een onvoorwaardelijke realisatie in de overdaad door potentiëring en exponentiëring. Het kan niet langer ontcijferd of geïnterpreteerd worden. Het is een extatisch proces, een flow. Er blijft niets over of achter, het is vrij van de herinnering aan een verleden en van een projectie in toekomst. Het is een gebeuren dat schittert. Het is vrij van gedachten.

We staan nog wat langer stil bij het begrip exterminatie. Ex-terminatie betekent dat processen voorbij hun eigen einde gaan. Ze schieten voorbij hun eigen finaliteit in een stijgende extremiteit. Zo kunnen processen voorbij goed en kwaad, voorbij mooi en lelijk, voorbij ... (enz.) schieten. De dialectiek van de zin verdwijnt. Het goede staat tegenover het kwade, ze spiegelen zich in elkaar en gaan elk hun eigen weg. Beiden worden tegelijkertijd

1. Het einde

mooier en lelijker, beter en slechter. Het lelijke exterminiert in wat lelijker is dan lelijk: het monstrueuze. Het slechte exterminiert in wat slechter is dan slecht: het obscene. En het mooie in wat mooier is dan mooi: de mode. En het allerbeste is de voortreffelijkheid, de perfectie. Ze drijven zichzelf tot het uiterste. Waar bereiken dingen hun n^{de} macht? Wat is dikker dan dik?: de obesitas. Het is de extase van het lichaam in de corpulentie. Dik tot de n^{de} macht. Wat is socialer dan sociaal?: de massa. Het is de extase van het sociale in de inertie. De massa absorbeert alles. Reacties blijven uit en alle betekenis verdwijnt.

Als iets exterminiert, dan is alle determinatie verdwenen. De betekenis verdwijnt. We worden meegezogen in een proces, dat ons in vervoering brengt, dat ons vervoert en meesleept of verleidt, ons ontglipt en fataal kan aflopen. Laten we een voorbeeld geven waar iedereen ervaring mee heeft: de grote hoeveelheid informatie die dagelijks op ons afkomt via internet, Facebook, LinkedIn, iPhone, de televisie, de radio, de krant, reclamefolders en reclameborden, enz. enz. We worden overspoeld met informatie. Je komt in een eindeloos proces terecht. Het einde raakt zoek en het begin meestal ook. De bergen informatie roepen op een gegeven moment de vraag op: waar ben ik aan begonnen? Als je die vraag nog kunt stellen, want het moeras van de informatie haalt alle vaste grond onder je voeten weg. Ook het onderwerp waar je nog zelf voor koos komt op losse schroeven te staan. Er zijn zo veel verwante onderwerpen die de aandacht trekken.

1. Het einde

En wat gebeurt er als je alle informatie probeert te verzamelen om iets nieuws, bijvoorbeeld een digitale camera, aan te schaffen, zodat je een goede keuze maakt? Waar begin je? Waar wil je eindigen? Welke aspecten van een camera zijn belangrijk voor je keuze? Heb je voorwaarden vooraf? Aan welke criteria moet de informatie voldoen? Betrouwbaar, volledig, praktisch, bruikbaar, ervaringsgericht? Waar haal je de informatie vandaan? Hoe maak je een goede vergelijking tussen de informatie over verschillende soorten camera's en van verschillende fabrikanten? Welke keuze maak je en op grond van welke argumenten en uitgangspunten? Waar en wanneer ontspoor je in dit zoekproces? Wanneer wordt het eindeloos? Wanneer raak je vervoerd, verrukt? Wanneer word je meegesleept? Wanneer verliest de informatie haar betekenis?

Mogelijk moet je niet op zoek gaan naar alle informatie over een bepaald onderwerp. Het getuigt van wijsheid als je weet wanneer genoeg genoeg is? Wanneer is genoeg genoeg?

Laozi zegt hierover:²⁰

“Er is geen groter onheil dan niet te weten wat genoeg is.

Er is geen groter gebrek dan de begeerte om te bemachtigen.

Daarom, wie weet dat genoeg genoeg is, heeft altijd genoeg.”

In onze laatmoderne tijd zijn de systemen – de economie, de politiek, de bankwereld, de moderne sociale

1. Het einde

wetenschappen – ook driftig op zoek naar hun einde. Ze zijn al lange tijd in crisis en balanceren langs de rand van de afgrond. Ze dreigen te imploderen. We hebben ze overvraagd. Zijn ze hun einde al voorbij of kunnen ze hun einde niet vinden? We zijn over de grenzen van hun bestaansgrond gegaan en de manier waarop ze gewend waren te functioneren volgens de regels van het systeem. We hebben ze volledig uitgeput. Ze maken ons duidelijk dat ze hun zin en betekenis verliezen. Wanneer is genoeg genoeg? Weten we dat? Of zeggen we: We hebben nooit genoeg. Kunnen we de lege ruimte binnenstappen?

We willen onze vertrouwde systemen liever niet dood verklaren. Ze hebben zo lang geglorieerd. We proberen ze te redden met morele en financiële injecties, zodat het vertrouwen mogelijk kan herstellen. Lukt dat? Zijn ze te redden? We pogen een catastrofe te voorkomen, zowel in de economie waar het geld niet virtueel wil worden als in de politiek waar de peilingen en het winnen van stemmen het debat erodeert. Er staat veel op het spel: het kapitalistische systeem en de democratie. Het lijkt erop dat naarmate we krachtiger en dwangmatiger proberen het einde te voorkomen het einde zich sterker aandient. De ergste ramp is ‘niet van ophouden te weten’.²¹ De systemen extermineren. Ze verliezen hun doel. Ze schieten hun doel voorbij. Er is sprake van uitputting, afmatting en onverschilligheid. Kan het einde ook een nieuw begin zijn? Kunnen we anders gaan denken over de crisis van de laatmoderne systemen? We weten niet of ze voor hun einde zitten of voorbij hun einde zijn.

Het omegapunt van een systeem is het punt van pure circulatie van energieën dat is veroordeeld, juist door die circulatie, tot onverschilligheid en de dood. In zo'n systeem wordt uitwisseling onmogelijk als gevolg van een immanente gelijkwaardigheid – elk deeltje is in spanning voorafgaand aan de enige mogelijke gebeurtenis: de ontmoeting met het antideeltje dat het zal neutraliseren. Op dit punt nadert het hele systeem het alfapunt van een ander dispositief.

Voorbij een bepaald stadium neigt het hele systeem naar dit fatale punt.

1. Het einde

Het belangrijkste is de ruimte leeg te maken. Wat er daarna gebeurt, wat opduikt in deze leegte is niet langer jouw verantwoordelijkheid. Het is een vraag gesteld aan de wereld en niet meer aan de filosofie.

De absolute voorwaarde voor het denken is het creëren van de leegte, want in de leegte zijn de verste objecten in een radicale proximaliteit. In de leegte schittert het lichaam, het is of conceptueel, met een stille abstractie.

In de lege ruimte hangt het verlangen, zijn de stoelen duur.

1. Het einde

Als er niet langer een einde, niet langer een doel is dan komen we in ‘the void’: in een leegte, in een ruimte die vacant, die onbezet is. En in de leegte is alle energie aanwezig om te transformeren. Je staat in het volle licht. Het is midden op de dag. De zon heeft haar hoogste stand bereikt. De schaduwen zijn verdwenen. Zijn we in staat de zon haar voedende werk te laten doen? Zijn we in staat de leegte in de ogen te kijken? Zijn we moedig genoeg om de toegangsdeur van de lege ruimte te openen? Genoeg! Genoeg! Wie kan de leegte inademen, de frisse morgenluchten drinken, de energie laten doorstromen, zich laten voeden en stil blijven tot de tijd van het handelen daar is?

De futiliteit van alles dat op ons afkomt via de media wordt beheerd door de onmogelijkheid van dat schouwspel om leeg te blijven. Muziek, spots, nieuwsberichten, reclame, informatie, film, presentators ... geen ander alternatief dan het vullen van het scherm – zo niet dan volgt een onverbiddelijke leegte. We zijn weer terug in de Byzantijnse situatie waar de idolatrie een overvloed van beelden aanspreekt om te verhullen dat God niet meer bestaat. Daarom is het minste technische mankement, de kleinste verspreking van de presentatrice, weer zo boeiend, want het openbaart de diepte van de leegte die uit dat kastje loert.

Ten overstaan van zo veel spektakels, festivals, symposiums, beurzen voor kunst en voor boeken – het verlangen naar een plotselinge culturele recessie, of ten minste een periode van latentie – de tijd om de bekoring van een boek of de stilte van de beelden te hervinden.

God bestond reeds alleen in de wanhopige poging om zijn bestaan te bewijzen. Hetzelfde geldt nu voor de mens, wiens bestaan we wanhopig proberen te verifiëren met dezelfde middelen die het onwaarschijnlijk maken.

1. Het einde

Willen we de leegte wel toelaten? Zijn we in staat in het licht van de leegte te staan? Mag de leegte ons lezen en aanspreken? Kunnen we stil blijven?

Als we leegte ervaren dan gaan we veelal snel voor anker. We meren aan. We hebben een eindpunt nodig, waardoor dingen weer de mogelijkheid krijgen zich te herstellen en van betekenis voorzien kunnen worden. Het spel van oorzaak en gevolg, van begin en eind moet opnieuw ontstaan. Soms is een therapie onvermijdbaar. Dan is het heel slecht gesteld. Het schip heeft zich volledig overgeleverd aan de wind. De afwezigheid van het einde geeft ons een doelloos gevoel. Het is net alsof alles er al eerder was, dat we de informatie enkel herkauwen en opnieuw opwarmen.²²

Onvoorwaardelijke lof voor het leven en het geluk.
Existenz über alles!

Dit meedogenloze optimisme, dit idealisme, ziet de wreedste catastrofes, de ergste corruptie, als het recht hebben op verzachtende omstandigheden.

De kritische geest is niet dood, in tegenstelling tot wat de nostalgici van de Verlichting denken. Ze is simpelweg gemetaboliseerd in al die ironische procedures, al die sardonische kunstgrepen, waarmee we zelfgenoegzaam met ons eigen ongelof spelen. “De Laatste Mens, die in zichzelf praat terwijl hij zijn hoofd ongelovig schudt”, zei Nietzsche.

Er is geen lijk van het reële, en dat is niet voor niets: het reële is niet dood, het is verdwenen.

Het gebrek aan onderscheid tussen het reële en het virtuele is de obsessie van ons tijdperk. [...]

1. Het einde

Baudrillard gaat met de kwestie van het einde om in termen van illusie. Illusie komt van illudere, d.w.z. met iets spelen, van 'il' (in, naar, op in) + 'ludere' (spelen). Er is geen einde. Als er niet langer een einde is, dan is er enkel verandering, metamorfose. Wie heeft er weet van einde noch begin? Wie kan het spel met begin en eind, met eind en begin spelen? Wie kan er vrij handelen zonder dwang, zonder profijt of zelfzucht? Kunnen we spelen met de leegte? Kunnen we zo met de leegte spelen, dat de leegte inspireert en voedt? Kunnen we het einde verbinden met een nieuw begin, zoals op de omtrek van een cirkel en in natuurlijke processen? Wanneer wordt de leegte voedend/inspirerend? Dan is een transformatie, een transitie, een metamorfose mogelijk.

Het einde van ons leven is het ultieme boek
Dat we niet naar eigen goeddunken kunnen
heropenen of dichtslaan
Je zou graag de pagina's bewaren die je leuk vindt
Maar de laatste glipt al door je vingers.

Het schandaal van het einde van de wereld zal niet plaatsvinden, aangezien er al een oordeel is geveld over het bestaan en het onverdedigbaar is bevonden. Dus moeten we deze wereld als definitief beschouwen, het vonnis als immanent, het onrecht als onherstelbaar. Dit heeft niets te maken met de natuurlijke gang van de dingen, maar eerder met de beestachtige ethiek die broeit in de labyrintische ingewanden van menselijke wezens en die verlangt dat het rechtvaardige wordt gescheiden van het onrechtvaardige, het goede van het kwade, zodat uiteindelijk de meest ware, meest stompzinnige en meest sentimentele orde triomfeert. Eigenlijk is het niet nodig om te wachten. Wat triomfeert over de meest stompzinnige dingen, dat is het Laatste Oordeel.

1. Het einde

Er zijn culturen die zich alleen hun oorsprong kunnen voorstellen en niet hun einde.

Sommige zijn geobsedeerd door beide.

Twee andere posities zijn mogelijk; zich alleen het einde voorstellen – onze cultuur – zich noch het begin noch het einde voorstellen – de komende cultuur.

**‘De meest perfecte synthese van
theorie en praktijk is het
verdwijnen van het denken in
het verloop van de wereld zelf.’**

**‘Alle situaties worden
geïnspireerd door een object,
een fragment, een actuele
obsessie, nooit door een idee’.**

**‘Het gebrek aan onderscheid
tussen het reële en het virtuele is
de obsessie van onze tijd.’**

**‘De mens heeft geen definitie,
alleen het idee van de mens heeft
er een’.**

‘De wereld denkt ons, maar wij zijn het die dat denken... Het denken is in feite een duale vorm, het is niet de vorm van een individueel subject, het denken wordt gedeeld tussen de wereld en ons: wij kunnen de wereld niet denken want in zekere zin denkt ze ons.’

Passwords – toegangscode tot de realiteit – van Baudrillard en onderwerpen van de auteur, zijn uitgangspunt voor de selectie uit de *Cool Memories*.

De annotaties zijn als zelfstandige fragmenten, als een doorheendenken te lezen en leveren frisse gedachten in overspannen tijden.

Je moet ze bij de hand hebben.

Uitgeverij Duizend & Een